(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[१९९६] ३ एस. सी. आर

नगर महापालिका, मेरठ

- विरुद्ध -

मेसर्स प्रेम नाथ मोंगा बॉटलर्स प्रायव्हेट लिमिटेड आणि आणि इतर

१८ मार्च, १९९६

[न्यायमूर्ति बी. पी. जीवन रेड्डी आणि न्यायमूर्ति एस. सगीर अहमद]

उत्तर प्रदेश नगरपालिका अधिनियम, १९१६.

कलम १२८ - प्रवेश कर- मेरठ महानगरपालिका -दिनांक ०४/०१/१९७५ रोजीची अधिसूचना - नोंदी क्रमांक १३, ४०, १३८ - 'डबल सेव्हन' च्या रिकाम्या बाटल्यांवरील प्रवेश कर - मत व्यक्त केले, पेयाने पुन्हा भरण्याच्या उद्देशाने नगरपालिकेच्या हद्दीत आणलेल्या रिकाम्या बाटल्यांना प्रवेश करातून सूट देण्यात आली आहे.

मेरठ नगरपालिकेच्या हद्दीत असलेली उत्तरवादी कंपनी, 'डबल सेव्हन' म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या पेयाची बाटली भरण्याचा व्यवसाय करत होती. मेरठच्या स्थानिक क्षेत्राबाहेर बाटल्यांमध्ये हे पेय विविध विक्रेत्यांना या अटीवर विक्रीसाठी पाठवण्यात आले होते की, पेय सेवन केल्यानंतर बाटल्या कंपनीला परत केल्या जातील; आणि त्यानुसार बाटल्या परत करण्यात आल्या. मेरठ महानगरपालिकेने रिकाम्या बाटल्यांच्या प्रवेशावर प्रवेश कर आकारण्याचा प्रस्ताव ठेवला, कारण दिनांक ०४/०१/१९७५ रोजीच्या अधिसूचनेतील नोंद क्रमांक १३८ च्या अर्थानुसार या बाटल्या वापरण्याच्या उद्देशाने म्हणजे "डबल सेव्हन" नावाचे पेय भरण्यासाठी नगरपालिकेच्या हद्दीत उतरवण्यात आल्या आणि रिकाम्या बाटल्या "काचेच्या वस्तू" होत्या, म्हणून त्या प्रवेश कराच्या अधीन होत्या. अधिसूचनेच्या नोंद क्रमांक १३ च्या सूटच्या खंडामध्ये रिकाम्या बाटल्या समाविष्ट आहेत या कारणास्तव कंपनीने इतर गोष्टींबरोबरच शुल्क आकारणीला विरोध केला. महानगरपालिकेने हा दावा फेटाळला; परंतु कंपनीने दाखल केलेल्या अपिलांमध्ये अपिलीय प्राधिकाऱ्याने तसेच महानगरपालिकेने दाखल केलेल्या रिट याचिकेत उच्च न्यायालयानेही, सन १९५६ मध्ये वस्तू क्रमांक १५ मध्ये नमूद केलेल्या सूटच्या यादीमध्ये "मिनरल वॉटर बॉटल्स" या वस्तूची नोंद

घेऊन, दिनांक ०४/०१/१९७५ रोजीच्या अधिसूचनेच्या नोंद क्रमांक १३ शी संबंधित नोंदवरून कंपनीचे प्रकरण स्वीकारले की, सूटच्या खंडामध्ये नोंद क्रमांक १३ मध्ये "मिनरल वॉटर बाटल्या" मध्ये "एरेटेड वॉटरच्या (आणि) सर्व प्रकारच्या पेयांच्या" रिकाम्या बाटल्यांचा समावेश असेल, जे करपात्र वस्तूंच्या नोंद क्रमांक ४० मध्ये नमूद केले आहे आणि असे मत व्यक्त केले की मिनरल वॉटरच्या बाटलीत असलेल्या डबल सेव्हनच्या रिकाम्या बाटल्या जकातपासून सूट देण्यात आली आहे. याच्याने व्यथित होऊन महानगरपालिकेने प्रस्तुत अपील दाखल केली.

सदर अपील फेटाळत, या न्यायालयाने पुढीलप्रमाणे निर्णय दिले :-

उच्च न्यायालयाद्वारे १९८३ मध्ये निर्णय देण्यात आला होता आणि या न्यायालयासमोर केलेले विधान की, १९८७ नंतर हा मुद्दा उपस्थित होणार नाही, ही वस्तुस्थिती लक्षात घेऊन वेळेच्या एवढ्या अंतरावर अपिलीय प्राधिकारी आणि उच्च न्यायालयाच्या मतात हस्तक्षेप करणे योग्य आणि उचित होणार नाही . असे गृहीत धरले जाते की, त्यांना १९५६ आणि १९७५ या दोन्ही वर्षांत राज्यात निर्माण झालेल्या वास्तविक परिस्थितीची जाणीव होती. त्यांनी असे निदर्शनास आणून दिले आहे की, १९७५ च्या अधिसूचनेपूर्वी १९५६ ची अधिसूचना होती आणि जे आज मिनरल वॉटर म्हणून ओळखले जाते ते १९५६ मध्ये वाणिज्य वर्तुळात नव्हते आणि म्हणूनच, जेव्हा अधिसूचनेमध्ये 'मिनरल वॉटर' ही अभिव्यक्ती वापरली गेली, तेव्हा त्याचा अर्थ कोल्ड ड्रिंक्सचे एरेटेड वॉटर असा होतो. [५१९- सी-डी]

दिवाणी अपिलीय अधिकारक्षेत्र : दिवाणी अपील क्र. ४१५१/१९८३

दिनांक १३/०१/१९८३ रोजी अलाहाबाद उच्च न्यायालयाने सी. एम. डब्ल्यू. पी. ९२५/१९८२ मध्ये दिलेल्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी व्ही. जे. फ्रान्सिस.

उत्तरवादींसाठी आर. के. जैन, पी. के. राव आणि श्रीमती मीरा अग्रवाल.

न्यायमूर्ति बी. पी. जीवन रेड्डी यांनी दिलेले न्यायनिर्णय :- नगर महापालिका, मेरठने दाखल केलेली रिट याचिका फेटाळणाऱ्या अलाहाबाद उच्च न्यायालयाच्या विद्वान एकल न्यायाधीशाच्या निर्णयाविरुद्ध सदर अपील दाखल केले आहे. हे प्रकरण उत्तर प्रदेश

नगरपालिका अधिनियम, १९६० (अधिनियम) अंतर्गत उद्भवते आणि ते जकात आकारणीशी संबंधित आहे.

उत्तरवादी ही एक कंपनी आहे जी मेरठमध्ये बॉटलिंग प्लांट चालवते. इतर गोष्टींबरोबरच, ते भारत सरकारच्या मेसर्स मॉडर्न बेकरीज लिमिटेड, नवी दिल्ली नावाच्या उपक्रमासोबत फ्रँचायझी करारांतर्गत "डबल सेव्हन" म्हणून ओळखले जाणारे पेय बाटलीबंद करते. या बाटल्या मेरठच्या स्थानिक क्षेत्राबाहेर विविध विक्रेत्यांकडे विक्रीसाठी पाठवल्या जातात. उत्तरवादीच्या म्हणण्यानुसार, विक्री या अटीवर अवलंबून आहे की पेय सेवन केल्यानंतर, बाटली त्याला परत करावी लागेल. तदनुसार बाटल्या वेळोवेळी त्याला परत केल्या जात होत्या. अपीलकर्त्याने अशा बाटल्यांच्या प्रवेशावर या आधारावर दंड आकारण्याचा प्रस्ताव ठेवला की या बाटल्या मेरठच्या स्थानिक भागात 'वापराच्या' उद्देशाने म्हणजे 'डबल सेव्हन' पेयाने भरण्यासाठी आणल्या जात होत्या. अपीलकर्ता-महानगरपालिकेच्या म्हणण्यानुसार, रिकाम्या बाटल्या "काचेच्या वस्तू" होत्या, ज्या दिनांक ४ जानेवारी १९७५ रोजीच्या अधिसूचनेतील नोंद क्रमांक १३८ च्या अर्थानुसार प्रवेश कराच्या अधीन होत्या. उत्तरवादीने दोन कारणांवरून शुल्क आकारण्यास विरोध केला- (१) उक्त पेय भरून बाहेर विक्रीसाठी घेऊन जाण्याच्या उद्देशाने आणि स्थानिक क्षेत्राबाहेर विक्रीसाठी बाहेर नेण्याच्या उद्देशाने स्थानिक क्षेत्रात रिकाम्या बाटल्यांचा प्रवेश म्हणजे 'उपभोग, वापर किंवा विक्री' या अभिव्यक्तीच्या अर्थांतर्गत 'वापरासाठी' वस्तूंचा प्रवेश करणे असे नाही, जे केवळ अधिनियमाच्या कलम १२८(१) (viii) च्या अर्थान्तर्गत शुल्क लादण्यास भाग पाडते आणि (२) कोणत्याही परिस्थितीत, उक्त रिकाम्या बाटल्या या अधिसूचनेत असलेल्या सूट कलमांतर्गत आणि विशेषतः त्यातील नोंद क्रमांक १३ मध्ये समाविष्ट आहेत. अपीलकर्त्याने दोन्ही युक्तिवाद फेटाळले होते, ज्यानंतर उत्तरवादीने अधिनियमाच्या कलम ४७२ अंतर्गत विद्वान जिल्हा न्यायाधीशांसमोर अपील दाखल केले. विद्वान जिल्हा न्यायाधीशांनी अपीलकर्त्याचा युक्तिवाद कायम ठेवला, ज्यामुळे अपीलकर्ता-महानगरपालिकेने रिट याचिकेद्वारे उच्च न्यायालयात धाव घेतली. उच्च न्यायालयाने वर नमूद केलेल्या दोन युक्तिवादांपैकी पहिल्या युक्तिवादाचा विचार केला नाही. उत्तरवादीने सादर केलेला दुसरा युक्तिवाद कायम ठेवत त्याने रिट याचिका फेटाळली.

दिनांक ४ जानेवारी १९७५ रोजीची अधिसूचना दोन भागांमध्ये असल्याचे दिसते. पहिल्या भागात प्रवेश कराच्या अधीन असलेल्या वस्तूंचा उल्लेख आहे. त्या सुमारे १९० नोंदी आहेत (आमच्यासमोर ठेवलेल्या प्रतीनुसार). दुसऱ्या भागात त्या वस्तूंची यादी आहे ज्यांना जकात पासून सूट देण्यात आली आहे. त्यात ३७ नोंदी आहेत. करपात्र वस्तूंच्या नोंद क्रमांक ४० (पहिला भाग) मध्ये इतर वस्तूंमध्ये "एरेटेड वॉटर, सर्व प्रकारची शीतपेये" यांचा उल्लेख आहे. सदर नोंद पुढीलप्रमाणे वाचावे :-

" सर्व प्रकारचे लिंबाचे रस आणि लिंबू कॉर्डिड गॅस आणि एरेटेड वॉटर, सर्व प्रकारची शीतपेये आणि गोड दूध".

दुसऱ्या भागाच्या नोंद क्रमांक १३ मध्ये (वगळलेले लेख)पुढीलप्रमाणे लिहिले आहे :-

" रिकामे दुधाचे डबे, मिनरल वॉटरच्या बाटल्या, केरोसीन तेलाचे डबे आणि ड्रम, गॅस सिलिंडर, वाइनच्या बाटल्या आणि ड्रम आणि गनी बॅग्स हे ज्या वस्तूंसाठी सामान्य वापरात आहेत त्यामध्ये पुन्हा भरण्यासाठी आयात केले असल्यास".

उत्तरवादीचा युक्तिवाद जो उच्च न्यायालयाने स्वीकारला आहे, त्यात सूट दिलेल्या वस्तूंच्या नोंद क्रमांक १३ मध्ये 'मिनरल वॉटरच्या बाटल्या' हे शब्द करपात्र वस्तूंच्या नोंद क्रमांक ४० मध्ये नमूद केलेल्या 'एरेटेड वॉटर (आणि) सर्व प्रकारच्या शीतपेयांच्या' रिकाम्या बाटल्या आहेत, असे म्हटले आहे. करपात्र नोंदींमध्ये "मिनरल वॉटर" आढळत नाही असे निदर्शनास आणून दिले आणि सदर अभिव्यक्ती एरेटेड वॉटर आणि शीतपेये यांचा संदर्भ म्हणून विचारात घेतली गेली होती. असे सादर करण्यात येते की १९७५ साली, जेव्हा ही अधिसूचना जारी करण्यात आली होती आणि जे आज मिनरल वॉटर म्हणून ओळखले जातो, तो त्यावेळेस अजिबात वापर केला जात नव्हता. दुसरीकडे, अपीलकर्ता-महानगरपालिकेचा युक्तिवाद असा होता की "मिनरल वॉटर" आणि "एरेटेड वॉटर (आणि) सर्व प्रकारची शीतपेये" ह्या सामान्य भाषेत आणि व्यावसायिक जगामध्ये त्यांच्यात व्यवहार करणाऱ्या लोकांद्वारे समजल्या जाणाऱ्या दोन वेगळ्या वस्तू आहेत. असे निवेदन करण्यात येते की, 'मिनरल वॉटर' 'एरेटेड वॉटर' किंवा शीतपेये असतात असे कधीही समजले जाऊ शकत नाही आणि म्हणूनच, संबंधित बाटल्यांना सूट दिलेल्या वस्तूंच्या नोंद क्रमांक १३ अंतर्गत सूट देण्यात आलेली नाही. दोन्ही पक्षांच्या विद्वान वकिलांनी आमच्या निदर्शनास

आणून दिले आहे की १९८७ पासून संबंधित नोंदीमध्ये बदल झाला आहे आणि हा प्रश्न १९८७ नंतर उद्भवणार नाही.

आम्ही अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलाशी सहमत असलो तरी 'मिनरल वॉटर' आणि 'एरेटेड वॉटर/शीतपेये' या वेगवेगळ्या आणि भिन्न वस्तू आहेत, मग त्या सामान्य बोलण्यात असो किंवा व्यावसायिक भाषेत असो, म्हणून विद्वान एकल न्यायाधीशांनी नोंदवलेले खालील निष्कर्ष लक्षात घेऊन आम्ही या प्रकरणात हस्तक्षेप करण्यास इच्छुक नाही :-

"१९५६ मध्ये मद क्रमांक १५ वर सूटच्या यादीमध्ये नोंद क्रमांक १३ च्या नोंदीशी संबंधित एक नोंद होती जी पुढीलप्रमाणे आहे :-

" रिकामे दुधाचे डबे, मिनरल वॉटरच्या बाटल्या, केरोसीन तेलाचे डबे आणि ड्रम, गॅस सिलिंडर, वाइनच्या बाटल्या आणि ड्रम आणि गनी बॅग्स हे ज्या वस्तूंसाठी सामान्य वापरात आहेत त्यामध्ये पुन्हा भरण्यासाठी आयात केले असल्यास".

मेरठ महानगरपालिकेच्या हद्दीत नैसर्गिक पाणी आढळत नाही या वस्तुस्थितीची न्यायालयीन दखल घेतली जाऊ शकते. १९५६ साली जेव्हा मिनरल वॉटरची नोंद घेतली गेली, तेव्हा मिनरल वॉटर कृत्रिमरित्या तयार केले गेले नव्हते. अशा प्रकारे १९५६ मधील वरील नोंदीतही मिनरल वॉटरचा विचार केला जाऊ शकला नसता कारण महानगरपालिकेच्या विद्वान वकिलाने न्यायालयाला ही संज्ञा समजून घ्यावी असे ठरवले असते. या परिस्थितीत, कंपनीच्या वकिलाने सुचवलेला अर्थ असा आहे की, मिनरल वॉटरमध्ये एफरसेन्ट (एफरव्हॅसेन्ट) समाविष्ट करणे आवश्यक आहे, पेय, स्वीकारले पाहिजे.

महानगरपालिका मान्य करते की कंपनीने तयार केलेले डबल सेव्हन हे एक एरेटेड पेय आहे ज्याचा अर्थ असा आहे की ते एक एफरसेन्ट पेय आहे आणि ते मिनरल वॉटर असेल.

अशा प्रकारे अनुसूची -VII, मद १३८ अंतर्गत कंपनीने बाटलीबंद केलेले मिनरल वॉटर करपात्र असेल आणि जर तो सूट दिलेल्या वस्तूंच्या यादीत आढळला असेल तरच तो जकातमधून सुटू शकतो, मी असे मानतो की मिनरल वॉटर ने बाटलीबंद केलेल्या डबल सेव्हनच्या रिकाम्या बाटल्यांना जकातपासून सूटच्या यादीतील नोंद क्रमांक १५ अंतर्गत सूट देण्यात आली आहे.

उच्च न्यायालयाचा निर्णय दिनांक १३ जानेवारी १९८३ रोजी देण्यात आला. हे लक्षात घेतले जाऊ शकते की, विद्वान जिल्हा न्यायाधीशांचेही सारखेच मत होते. आम्ही असे गृहित धरण्यास इच्छुक आहोत की, १९५६ आणि १९७५ या दोन्ही वर्षांत राज्यात निर्माण झालेल्या वास्तविक परिस्थितीची अपिलीय प्राधिकारी आणि उच्च न्यायालयाला जाणीव होती. त्यांनी असे निदर्शनास आणून दिले आहे की, १९७५ च्या अधिसूचनेपूर्वी १९५६ ची अधिसूचना होती आणि जे आज मिनरल वॉटर म्हणून ओळखले जाते ते १९५६ मध्ये वाणिज्य वर्तुळात नव्हते आणि म्हणूनच, जेव्हा अधिसूचनेमध्ये 'मिनरल वॉटर' ही अभिव्यक्ती वापरली गेली, तेव्हा त्याचा अर्थ कोल्ड ड्रिंक्स किंवा एरेटेड वॉटर असा होतो. १९८७ नंतर हा प्रश्नच उद्भवणार नाही असे सांगितल्यामुळे अर्थातच आम्ही स्वीकारत आहोत.

वरील बाबी लक्षात घेता, शीतपेये/एरेटेड वॉटर भरून टाकण्याच्या उद्देशाने रिकाम्या बाटल्यांचा प्रवेश हा अधिनियमाच्या कलम १२८(१) (viii) मध्ये किंवा राज्यघटनेच्या सातव्या अनुसूचीमधील यादी II च्या नोंद क्रमांक ५२ मध्ये आढळणाऱ्या 'उपभोग, वापर किंवा विक्री' या अभिव्यक्तीच्या अर्थांतर्गत 'वापर' आहे काय, आम्हाला या प्रश्नाकडे जाण्याची आवश्यक नाही.

तदनुसार अपील फेटाळली जाते परन्तु परिस्थितीनुसार खर्चाबद्दल कोणताही आदेश नाही.

आर. पी. अपील फेटाळली.

<u>अस्वीकरण</u>

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करिता वैध मानला जाईल.

X – X – X - X